

ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส

อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

Studied the Mural Paintings in the Ordination Hall of Wat Matchimawat

Meuang District, Songkhla Province

ยอดชาย พรหมอินทร์ (Yodchye Prom-inn)*

วุฒิ วัฒนสิน (Woothi Wattanasin)**

อุทัย เอกสะพัง (Uthai Eksaphang)***

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสังเกต ถ่ายภาพ รวมทั้งเขียนภาพลายเส้น แล้วเสนอผลการศึกษาดังด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าลักษณะจิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพเขียนสีฝุ่นบนฝาผนังปูน มีร่องพื้นซึ่งมีโครงสีเป็นสีแดงสด เรื่องราวที่เขียนเป็นภาพทศชาติชาดก พุทธประวัติและเทพชุมนุม ภาพทศชาติชาดกเขียนครบทั้ง ๑๐ ชาดก และได้ขยายเรื่องเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวครบ ๑๐ กัณฑ์ ภาพชาดกเขียนบนผนังระหว่างช่องหน้าต่าง และประตูรอบพระอุโบสถ ภาพพุทธประวัติเขียนตอนบนของภาพชาดก เรื่องราวต่อเนื่องเขียนโดยรอบพระอุโบสถ ตั้งแต่ตอนจุดธูปเทียนไปจนถึงปริณิพพานและแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ภาพมารผจญเขียนไว้ทางด้านทิศตะวันตก ภาพเทพชุมนุมเขียนไว้ตอนบนสุดของผนังเหนือเส้นลันทา ภาพจิตรกรรมเป็นงานในสกุลช่างภาคกลางแสดงถึงรูปแบบศิลปกรรมและวัฒนธรรมแบบภาคกลาง และในช่วงสมัยนั้นไทยได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจาก

* มหบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

** รองศาสตราจารย์ แผนกวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

*** อาจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

around the chapel. The pictures about the life of the Buddha were placed above the Jataka pictures. The story of the life of the Buddha continued all around the chapel from his descent from heaven to be born to his attainment of complete extinction and the distribution of his ashes. The pictures of his encounter with Mara (devils) were placed in the west. The pictures of the gathering of angels were at the top of a wall above the frame line. The paintings were of the type favored by craftsmen of the Central Region, indicating forms of the art and culture of that region. During that period Thailand was influenced by Western culture. Artistically, these paintings were done in bright colors. The setting of pictures made use of vertical line, horizontal line, and diagonal line, causing a neat combination. Pictures were suitably structured with heads and components. Intervening rhythms were made with a variety of weights and sizes in terms of color, volume, and weight, resulting in balance, harmony and unity. Another special feature was that the pictures were three-dimensional, showing depth or thickness of material. But because of using the parallel lines, the pictures were of the same size no matter where on the various walls of the building they appeared.

The pictures not only reflective of culture, the aspects of culture appearing in the paintings on the walls of the chapel had to do with beliefs and religion, habitat construction, clothing, communication, entertainment and sports. Other cultures also appeared in the paintings, namely, Chinese, Malaysian, and Western cultures, whose members established trade relations with Thailand.

ตะวันตก สำหรับในแง่ของศิลปะ จิตรกรรมแห่งนี้ใช้สีสดใส การวางภาพใช้ระบบเส้นตั้ง เส้นนอน และเส้นเฉียง ทำให้เกิดการผสมผสานกันได้เป็นอย่างดี ทั้งยังวางโครงของภาพให้มีประธานกับส่วนประกอบที่เหมาะสม มีการยกเอื้องจังหวะที่มีน้ำหนักและขนาดต่างกัน ทั้งสีและปริมาตร กับน้ำหนัก ความสมดุล ความกลมกลืน และความเป็นเอกภาพ ความพิเศษอีกอย่างคือ ภาพเป็น ๓ มิติ แสดงภาพให้เห็นระยะความลึกหรือความหนาของวัตถุได้ แต่เป็นระบบทัศนียภาพแบบเส้นขนาน จึงทำให้ภาพต่าง ๆ มีขนาดเท่าเดิม ไม่ว่าจะปรากฏ ณ ที่ใดบนผนังด้านต่างๆของตัวอาคาร

ในประเด็นของภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถ ได้แก่ ความเชื่อและศรัทธา การสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การคมนาคม และการละเล่นและกีฬา จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถยังปรากฏวัฒนธรรมอื่น ๆ อีกคือ วัฒนธรรมของชาวจีน ชาวมาเลเซีย และชาวตะวันตกที่ได้เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับประเทศไทย ทางด้านการค้า

Abstract

The objective of this research was to study mural paintings on the topics of artistic component arrangement and cultural reflections from the Chapel of Machimavas Monastery, Meuang Songkhla District, Songkhla Province. The data were collected by means of observation and photography, including line drawing. The findings were reported by descriptive analysis.

It was found from the study that the mural paintings were characterized by posila drawings on cement walls with a foundation of red as color schematic. The contents were pictures of the ten Jataka reincarnations, the life of the Buddha, and the gathering of angels. The Jataka pictures were complete with 10 reincarnations, and the Vessantara Jataka story was expanded to full 10 chapters The Jataka pictures were drawn on wall spaces between windows and doors

คำสำคัญ

จิตรกรรมฝาผนัง, องค์ประกอบศิลป์, ภาพสะท้อนวัฒนธรรม

คำนำ

ศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยที่โดดเด่นคือ จิตรกรรมไทยประเพณีซึ่งเป็นผลงานการสร้างสรรค์ที่กลั่นกรองมาจากภูมิปัญญา จินตนาการ และฝีมือของคนไทย จึงเป็นหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงความเจริญงอกงามของคนไทย ที่ควรค่าแก่ความภาคภูมิใจและส่งผลสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะ และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

จิตรกรรมฝาผนังมีคุณค่าทางสุนทรีย์ และให้ความรู้ทางวิชาการหลายสาขา ดังที่ วิยะดา ทองมิตร ได้กล่าวไว้ว่า "จิตรกรรมฝาผนังนอกจากมีคุณค่าทางสุนทรีย์ศาสตร์แล้วยังมีคุณค่าทางด้านการศึกษาอีกด้วย เป็นภาพฉายสะท้อนให้เห็นประวัติและความเป็นมาของผู้คน วิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี"^๑

จิตรกรรมฝาผนังปรากฏอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังในภาคใต้ นั้นปรากฏอยู่ทั่วไปซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังปรากฏหลักฐานภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่เขาเขียน จังหวัดพังงา ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่^๒ และอีกหลายแห่งในบริเวณดังกล่าว จากคณะสำรวจโบราณคดีในประเทศไทย (ภาคใต้) ได้แก่ จิตรกรรม สมัยศรีวิชัย ที่ถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา ซึ่งภาพส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติและพระพุทธรูป^๓

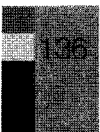
จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดมณีฆาตวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เขียนขึ้นใน ต้นสมัยรัชกาลที่ ๔^๔ เป็นงานในสกุลช่างภาคกลางที่เขียนในจังหวัดทางภาคใต้ เช่นเดียวกับจิตรกรรมฝาผนังที่วัดวังและวัดวิหารเบิก จังหวัดพัทลุง จึงแสดงถึงรูปแบบศิลปกรรมและวัฒนธรรมความเชื่อแบบภาคกลาง และในระยะเวลาอันเป็นช่วงที่เรา

^๑ วิยะดา ทองมิตร. (๒๕๒๖). *จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย*. วัดพระสิงห์. หน้า คำนำ.

^๒ สุวิท ชัยมงคล. (๒๕๓๑). "ภาพเขียนสีแหล่งใหม่ที่เขาเขียน อำเภอพังงา." *ศิลปกรรม*. ๓ : ๔-๕ . กรมวิชาการ- สิงหาคม.

^๓ วรณิมา ณ สงขลา. (๒๕๒๘). *การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง*. หน้า ๔

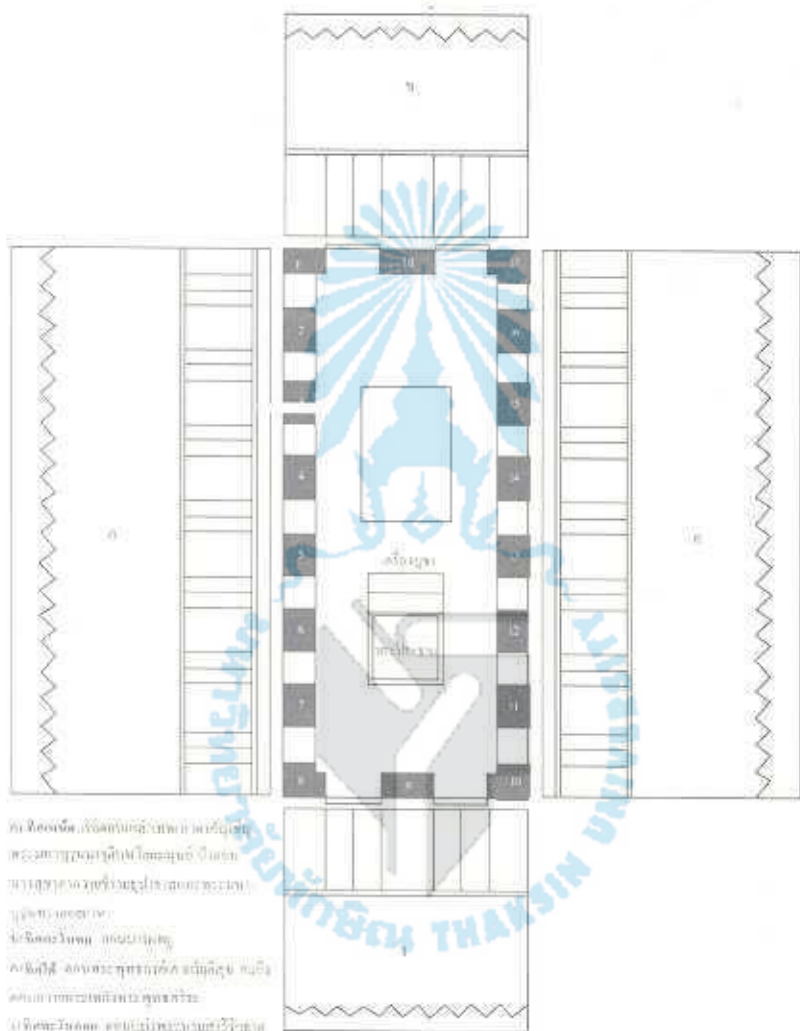
^๔ ศิลปชัย ชันประเสริฐ. (๒๕๒๖). *ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดมณีฆาตวาส - วาสารวิหาร*. หน้า ๕๕.

ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากตะวันตก จึงปรากฏรูปแบบวัฒนธรรมตะวันตกอยู่เป็นจำนวนมาก ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแบบอเมริกัน ในขณะที่เดียวกันช่างเขียน ก็ยังได้สอดแทรกวัฒนธรรมแบบจีนซึ่งมีบทบาทสำคัญไม่น้อย ส่วนใหญ่จะเป็นพวกที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งเพื่อทำการค้า ซึ่งมีทั้งในบางกอกและตัวเมืองสงขลาในขณะนั้น

การจัดจัดองค์ประกอบของภาพบนผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตูรอบพระอุโบสถ เขียนเรื่องทศชาติชาดก ส่วนขอบบนของบานประตูและหน้าต่าง ถูกแบ่งพื้นที่ผนังใหญ่เป็น ๒ ส่วน ตามแนวนอน ซึ่งใช้กำหนดแบ่งองค์ประกอบระหว่างภาพพุทธประวัติ (ด้านล่าง) และภาพเทพชุมนุม (ด้านบน) ซึ่งคั่นแบ่งด้วยเส้นลันทาขนาดใหญ่ ภาพเขียนเรื่องพุทธประวัติเป็นเรื่องราวต่อเนื่องโดยรอบพระอุโบสถ แต่ภาพเทพชุมนุมนั้นเขียนเฉพาะบนผนังด้านทิศเหนือ และทิศใต้ ผนังด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นผนังตรงข้ามกับพระประธาน เขียนภาพมารผจญและส่วนบนของผนังด้านทิศตะวันออกเขียนภาพพุทธประวัติตอนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

สิ่งภายในพระอุโบสถ
ภาพจิตรกรรมฝาผนังเหนือขอบประตูและหน้าต่าง
เขียนเป็นภาพพุทธประวัติ

ทิศเหนือ →

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเหนือขอบประตูและหน้าต่าง

สีที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นสีที่มีความเข้มสดใส อันได้แก่ สีแดง สีน้ำตาล สีคราม สีเขียว สีเทาและสีดำ แต่โดยรวมแล้วสีที่คลุมบรรยากาศภายในตัวพระอุโบสถจะออกเป็นสีแดงคล้ำหรือสีน้ำตาล เป็นการสร้างบรรยากาศที่เงียบขรึมน่าครีธาและจะเน้นขับภาพบริเวณลำคัมด้วยการปิดทอง

รูปแบบภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส เป็นภาพแบบ ๓ มิติ คือจะแสดงภาพให้เห็นระยะความลึกหรือความหนาของวัตถุได้ แต่ละจะเป็นระบบทัศนียภาพแบบเส้นขนาน ต่างกับระบบ ๓ มิติแบบตะวันตก ซึ่งเป็นทัศนียภาพแบบมีจุดรวมสายตาจากการใช้ทัศนียภาพแบบเส้นขนาน จึงทำให้ภาพต่าง ๆ มีขนาดเท่าเดิมไม่ว่าจะปรากฏอยู่ที่ใดบนผนัง ส่วนภาพของอาคาร บัอม และกำแพง ก็จะวางตัวเป็นเส้นคู่ขนาน โดยจะไม่ลู่เข้าหากันแบบมีจุดรวมสายตาส่วนภาพสะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่บางอย่าง เช่น คนจีนเลี้ยงไก่ คนไทยเลี้ยงเป็ด ค่านิยมในการใช้ภาชนะจักสานแบบจีน การจัดข้าวของสำรับทำบุญตักบาตร อีกทั้งให้เห็นคติความเชื่อบางอย่าง เช่น เกี่ยวกับสัตว์ในนวนิยายมีกิรี ตัวอรหัน ซึ่งมีลักษณะแปลกกว่าที่อื่น คือแทนที่จะมีหน้าตาอย่างฝรั่ง ตัวอรหันที่นี้กลับมีหน้าตาอย่างคนจีน ที่หน้าตาคัล้ายเงาะปากก็มี

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรศิลปกรรมอย่างหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ เครื่องแต่งกาย ตลอดจนการแสดงและการละเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ ของแต่ละยุคสมัย จิตรกรรมไทยยอมให้ความงามอันบริสุทธิ์น่าชื่นชม ช่วยเสริมสร้างสุนทรียภาพในจิตใจของมวลมนุษยชาติ โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เพราะภาพจิตรกรรมอยู่ในสภาพสมบูรณ์ เนื่องจากการอนุรักษ์จากกองโบราณคดี โดยรักษารูปแบบเดิมไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลง แม้เนื้อเรื่องของภาพเป็นเรื่องพุทธประวัติ ทศชาติชาดกและมหาชาติชาดก แต่จิตรกรได้วาดภาพเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชุมชนและผู้คนไว้ด้วยโดยให้รายละเอียดมากมายเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนเหล่านั้น

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาวิจัยจึงให้ความสนใจศึกษาจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ผลจากการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลที่สามารนำไปใช้อ้างอิงทางวิชาการ เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน สถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง และสามารถนำเอาวิธีการศึกษาไปปรับใช้เป็นแนวทางศึกษาเรื่องทำนองเดียวกันนี้ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังต่อไปนี้

๑. ขั้นศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมณีมาวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา จากห้องสมุดเพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน ซึ่งเป็นข้อมูลที่จะช่วยให้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบความคิดในการศึกษา

๒ ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

๒.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมณีมาวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

๒.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามตามขอบเขต ด้านเนื้อหาด้วยวิธีการสังเกต การจดบันทึก และการถ่ายภาพ

๓. ขั้นจัดกระทำกับข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการดังต่อไปนี้

๓.๑ นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาอย่างละเอียดตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

๓.๒ นำข้อมูลที่ได้จาก ข้อ ๓.๑ มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์

๓.๓ นำภาพถ่ายมาตรวจสอบความสมบูรณ์ และเลือกภาพประกอบให้สอดคล้องสัมพันธ์กับประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา

๓.๔ นำข้อมูลที่ได้จาก ข้อ ๓.๑ ข้อ ๓.๒ และ ข้อ ๓.๓ มาศึกษาวิเคราะห์ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

๔. ขั้นเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ผู้ศึกษาวิจัยจะเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมีภาพประกอบบางตอน

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลจากการศึกษาเรื่อง "ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมณีมาวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา" ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายไว้ดังนี้ คือ ศึกษาการ

จัดองค์ประกอบศิลปะ และศึกษาภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม จากจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดมิ่งขวัญนิมมานทีป ปรากฏว่า จิตรกรรมฝาผนังดังกล่าว เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยมีองค์ประกอบที่มีความชำนาญ และนอกจากนี้ยังมีความพิเศษ คือ ความสมบูรณ์ด้วยเนื้อหา ของเรื่องราวและภาพของจิตรกรรมเอง ซึ่งมีคุณค่าด้านคติชนวิทยา โบราณคดี และประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ลักษณะจิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพเขียนสีฝุ่นบนผืนผนังปูนมีร่องพื้น ซึ่งมีโครงสี เป็นสีแดงสด เป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยความละเอียดประณีต การวางองค์ประกอบภาพมีลักษณะเด่นชัด คือ ตอแบบเป็นภาพผนังครึ่งไปปฐมา ระบุบรรจุเรื่องราวและขยายภาพได้เต็มที ประกอบกับสีที่สดใส ทำให้ภาพมีลักษณะเด่น ช่างไปจากจิตรกรรมที่อื่นๆ เป็นลักษณะพิเศษควรค่าแก่การยกย่อง

เรื่องราวและฉากแห่งของภาพ เรื่องราวที่เขียนในจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดมิ่งขวัญนิมมานทีป เขียนเป็นภาพพหุชาติชาดก พุทธประวัติและเทพชุมนุม ภาพพหุชาติชาดก เขียนครบทั้ง ๓๐ ชาดก และได้ขยายเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวครบ ๑๖ กัณฑ์ และภายในภาพพหุชาติแต่ละเรื่อง จะมีอักษรตัวเขียนอธิบายว่า ชาดกเรื่องใดหรือมหชาติกัณฑ์อะไรประกอบไว้ด้วย โดยภาพพหุชาติเหล่านี้จะเขียนบนผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตูภายในพระอุโบสถโดยรอบ

ภาพพหุชาติชาดก ตอนนางพินธุชาดก

ภาพพุทธประวัติ เขียนไว้ตอนบนของภาพชาดก คือตั้งแต่ตอนบนของขอบหน้าต่าง
 แปจรดภาพเทพชุมนุม ซึ่งอยู่สุดผนังตอนบนคั่นแบ่งด้วยเส้นสีนเทาขนาดใหญ่ เป็นภาพ
 เรื่องราวต่อเนื่องเขียนโดยรอบพระอุโบสถ ตั้งแต่ตอนจุดสิงมาเกิดไปจนถึงปริณิพพาน
 และแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนใต้ภาพพุทธประวัติ จะมีอีกบรรทัดเขียนพรรณนาเรื่องราว
 แต่ละตอน มีที่นำสิ่งเกตุว่า ภาพमारण्यเขียนบนผนังด้านทิศตะวันตก ซึ่งภาพนี้
 โดยส่วนใหญ่แล้วจะนิยมเขียนบนฝาผนังด้านทิศตะวันออก เนื่องจากพระประฐาน
 โนพระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันตก จึงเขียนภาพमारण्यไว้บนผนังด้านทิศตะวันตก
 ซึ่งเป็นด้านหลังของพระประธาน ส่วนภาพเทพชุมนุมใช้กะไว้ตอนบนสุดของผนังเหนือเส้นสีนเทา
 เป็นภาพแถวเทพชุมนุมและภาพเหล่าวิษณุ เขียนแถวพระผนังด้านทิศเหนือ ได้ และตะวันตก

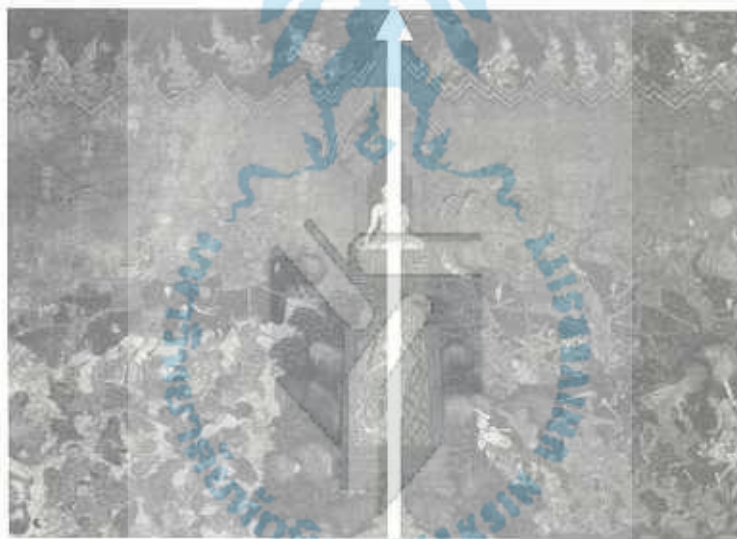

ภาพพุทธประวัติตอนลอยดาว

ภาพแถวเทพชุมนุมและภาพเหล่าวิษณุ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมีชัยนิมาราส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นงานในสกุลช่างภาคกลาง จึงแสดงถึงรูปแบบศิลปกรรมและวัฒนธรรมแบบภาคกลาง ในสมัยนั้น ไทยได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากตะวันตก จึงปรากฏรูปแบบอิทธิพลทางตะวันตกอยู่มาก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแบบอเมริกัน และในขณะเดียวกันช่างเขียนก็ได้สอดแทรกวัฒนธรรมแบบจีน ซึ่งส่วนใหญ่มาตั้งหลักแหล่งเพื่อทำการค้า มีทั้งในเมืองหลวงและสงขลา ในเวลานั้น สำหรับ ในแง่ของศิลปะ จิตรกรรมแห่งนี้ใช้สีสดใส การวางภาพใช้ระบบเส้นตั้ง เส้นนอนและเส้นเฉียง สามารถทำให้เกิดการผสมผสานกันได้เป็นอย่างดี ทั้งยังมีโครงภาพให้มีประธาน กึ่งส่วนประกอบที่พอเหมาะ มีการยกเงื้องั่งพระที่นั่งน้ำหนัก และขนาดต่างกัน ทั้งสีและปริมาณสีที่เบาหนัก การจัดองค์ประกอบศิลป์มีการใช้หลักการจัดองค์ประกอบมาใช้อย่างหลากหลายและสอดคล้องกันเนื้อหาเรื่องราวของภาพได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการใช้เรื่องของความสมดุล เพื่อวางรูปแบบภาพให้มีความสมบูรณ์

การวางภาพให้มีความสมดุลแบบซ้าย - ขวาเท่ากัน

การจัดองค์ประกอบภาพ โดยภาพรวมเป็นแบบสองข้างเท่ากันโดยความรู้สึกโดยมีเส้นแกนกลางที่แบ่งระหว่างภาพให้เป็นสองด้าน ด้านซ้ายและขวา บนแกนกลางเป็นภาพพระพุทธรูปประทับบนโพธิบัลลังก์ ทิศทางที่เกิดขึ้นจะมุ่งมายังแกนกลาง ตามลักษณะทิศทางของตัวภาพที่ใหม่เข้ามาในลักษณะของมารผจญที่มุ่งร้ายพระพุทธองค์ มีการวางเงื้องั่ง

ของตัวภาพให้สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น เช่น โหนดหิน ต้นไม้ สายน้ำ เป็นต้น เป็นลักษณะ
 การจัดทิศทางการเคลื่อนไหวที่เน้นความเป็นเอกภาพที่เกิดจากเรื่องราวที่มุ่งเสนอเพียง
 เรื่องเดียวคือ ความสำเร็จ ประกอบกับองค์ประกอบอื่น ๆ ที่มีการจัดวางอย่างเหมาะสม
 ทำให้ภาพตอนนี้มีมีความสมบูรณ์เป็นอย่างดี

ตลอดจนแนวทางจุดเด่น (Dominance) ของภาพทำให้ภาพมีความน่าสนใจ
 จุดแรกที่ปะทะสายตาคงดู สิ่งกีดขวางจะมีรูปทรงใหญ่กว่าภาพรวมทั้งหมดของภาพ
 ลักษณะของสีก็จะมีความโดดเด่นและสดกว่าสีอื่น ๆ ในภาพ เมื่อมีจุดเด่นแล้วสิ่งสำคัญ
 ก็คือจุดรอง ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าจุดเด่นเป็นเงาของเพื่อเสริม ให้จุดเด่นมีความน่าสนใจยิ่งขึ้น

การกำหนดจุดเด่นของภาพ

ยังปรากฏเรื่องของจังหวะ (Rhythm) ในภาพวางตัวภาพ โดดเห็น ต้นไม้ ไม้สี่
 ความสมดุลประสานกันจนเกิดทิศทาง (Direction) ทำให้ภาพมีความเคลื่อนไหว

การวางตำแหน่งโดดเด่น ต้นไม้ ไม้สี่ ทำให้เกิดจังหวะและทิศทาง

ตลอดจนการกำหนดสัดส่วน (Proportion) และขนาด (Size) ของตัวภาพและ
 สภาพแวดล้อมที่เป็นสถาปัตยกรรมให้มีความเหมาะสมตามแบบฉบับของงานจิตรกรรมไทย
 ที่ดูแล้วเกิดความกลมกลืน (Harmony) เกียรติยศสัมพันธ์กัน

จิตรกรรมฝาผนัง ตอน มโหสถะตก มีการกำหนดสัดส่วน
สีทาสีผนังกับสถาปัตยกรรมได้อย่างลงตัว

แต่ในคราวสงครามนั้นจะมีการตัดกัน (Contrast) เพื่อทำให้ภาพไม่สับสนจนเกินไป ทำให้ภาพเกิดความเป็นเอกภาพ (Unity) ทั้งในเรื่องของสี เส้น รูปทรง เนื้อหาเรื่องราวที่เกิดขึ้นเป็นภาพจิตรกรรมไทยที่ทรงคุณค่ายิ่ง ทำให้ภาพบนผนังงมหน้าหน้าต่างของพระอุโบสถวัดมณีมาวาสกับผนังหุ้มกลองเดิม ไปด้วยสีสันที่สดใส มองดูสร้างโอโง่งนจิตรกรรมภาพทุก

จิตรกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงศิลปะและวัฒนธรรมที่เพียบพร้อมด้วยความดีและขงามงาม กล่าวคือ โฉมงามของความดีนั้น จิตรกรรมฝาผนังเป็นร่องรอยของอดีตและเป็นหลักฐานสำคัญในการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และยังแสดงถึงความเจริญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าเป็นมรดกที่ล้ำค่าของมนุษยชาติ ทั้งยังเป็นมรดก

ที่มีความหมายต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้ของอนุชนรุ่นหลัง เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลแบบสหวิทยาการ เป็นชุมชนแห่งความรู้ โดยเฉพาะการศึกษาถึงเรื่องราวจากอดีต ทำให้ทราบถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติชนวิทยา เป็นต้น การศึกษาเรื่องราวดังกล่าวย่อมมีความสำคัญต่องานวิชาการของประเทศชาติในการพิสูจน์ค้นหาความจริง ที่จะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในฐานะเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่มากรอน ส่วนในแง่ของความงามนั้น จิตรกรรมฝาผนังเป็นผลงานที่ได้กลั่นกรองมาจากความรู้ที่นึกคิด ความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประกอบกับความรักในงานศิลปะ ความรู้ และความสามารถของจิตรกร นอกจากนี้แล้วการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังมีจุดประสงค์ที่สำคัญคือ เขียนขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา และเพื่อเป็นอันานิสงส์ในการสั่งสมบุญบารมีของตนเอง และญาติมิตร ด้วยเหตุผลดังกล่าว ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏ จึงดูละมุนละไม มีชีวิตชีวา เต็มไปด้วยพลัง มีความประณีตสวยงาม และยังแฝงด้วยคติธรรมคำสอนต่างๆ และมีการสอดแทรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมอีกด้วย นอกจากนี้ศิลปะพื้นบ้านยังมีความเรียบง่ายในการสร้างสรรค์ ไม่ว่าในเรื่องของวัตถุซึ่งส่วนใหญ่จะใช้วัสดุในท้องถิ่น มีการสื่อความหมายและแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาง่ายต่อการเข้าใจ ด้วยเหตุนี้จิตรกรรมฝาผนังจึงมีคุณค่าต่อการศึกษารายต่างๆ ได้มากมาย อันได้แก่ ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ประเพณี การละเล่นและกีฬา การคมนาคม ความเชื่อและศาสนา

การสร้างที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่สร้างแบบเรือนไทย เพียงแต่ใช้วัสดุแตกต่างกัน คือ คนที่มีฐานะดีจะสร้างเรือนไทยสองชั้น โครงสร้างชั้นล่างก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้อง สำหรับคนจนจะมุงหลังคาด้วยจากและกันฝาด้วยไม้ไผ่ เป็นต้น นอกจากนี้คนไทยยังสร้างบ้านเรือนแบบเรือนแพ และสร้างบ้านโดยได้รับอิทธิพลจาก ศิลปะจีน และตะวันตก

บ้านเรือนแพฟลุกเรียงรายอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ

การแต่งกาย คนไทยส่วนใหญ่ไม่เปลือยหรือผู้ใหญ่ไม่นิยมสวมเสื้อ สำหรับผู้ใหญ่จะนุ่งผ้าโจงกระเบน ผู้ชายไว้ผมทรงมหาดไทย ส่วนสตรีไว้ผมทรงปีก และผลยารเกล้าเป็นมวยไว้บริเวณท้ายทอย และริ้วผ้าคาดขวางสไบ

เหล่านางในวังไว้ผมทรงกระมุขเสย ทนสไบสีหิน นุ่งโจงกระเบนสายดอก

ประเพณี คนไทยยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน จึงที่มีปรากฏในจิตรกรรมนี้ คือ ประเพณีทักบุญตักบาตร ถือได้ว่าเป็นกิจวัตรประจำวันของคนไทยไม่สมัยนั้น

ประเพณีทำบุญตักบาตร ซึ่งเป็นกิจวัตรประจำของคนไทย

การเล่นและกีฬา เนื่องจากคนไทยมีนิสัยชอบสนุกสนานรื่นเริง เพื่อเป็นการพักผ่อนหลังจากเสร็จภารกิจประจำวันแล้ว ด้วยเหตุดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการละเล่นและกีฬาหลายอย่างได้แก่ กีฬามวยไทย การแสดงหนังตะลุง การแสดงโขน วงมโหรี พิธีบวงสรวง ฯลฯ สำหรับมโหรีนั้นเป็นศิลปะการแสดงทางศาสนาได้ ได้บันทึกเป็นภาพเอาไว้ในจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวด้วย

การชกมวยไทย ภาพนี้สะท้อนให้เห็นการละเล่นของคนไทย

การคมนาคม ที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมิ่งเมืองวรวิหารได้แก่ การคมนาคมทางบกและการคมนาคมทางน้ำ การคมนาคมที่สะดวกที่สุดในสมัยนั้นคือ การเดินเท้า การใช้เกวียนเทียมวัวและควาย และยังใช้ช้าง ม้า เป็นพาหนะในการเดินทางอีกด้วย ส่วนการคมนาคมทางน้ำใช้เรือพาย เรือแจว และเรือกรรเชียง ส่วนเรือสำเภาและเรือกลไฟนั้น ใช้สำหรับติดต่อค้าขายระหว่างประเทศ

การคมนาคมทางน้ำใช้เรือพาย เรือแจว และเรือกรรเชียง

ความเชื่อและศาสนา ชาวไทยมีระบบความเชื่อในพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งเป็นระบบตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะระบบความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และเรื่องศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ นั้นเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนไทย สำรับความเชื่ออันเนื่องมาจากความนับถือพุทธศาสนานั้น คนไทยเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมว่า ผู้ใดกระทำความดีย่อมได้รับผลดี ผู้ใดกระทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทน ความเชื่อในเรื่องบุญและบาป คนไทยมีความเชื่อในหลักไตรลักษณ์ ซึ่งกล่าวถึงความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา โดยเฉพาะความเป็นอนิจจัง เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่มีความเที่ยงแท้คงทนถาวรนอกเหนือไปจาก การเกิด แก่ เจ็บ ตาย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ซึ่งอาจเกิดจากอิทธิพลของหนังสือไตรภูมิ

ซึ่งได้บรรยายคุณลักษณะและความเป็นอยู่ในนครภูมิ จันทกัให้งดพิศดารลึกลับ พุทธศาสนิกชน จึงพยายามทำความเข้าใจเพื่อให้ได้ไปอยู่บนสวรรค์ จึงก่อให้เกิดประเพณีต่างๆ ขึ้นได้แก่ ประเพณีการทำบุญตักบาตรประเพณีการอุทิศสมทบ เป็นต้น

หลวงเมือเกี่ยวกับเชก ภาพเชก มีพวกฉิบ รุกทำสิ่งบูชาโหระ

ผลการศึกษาจิตวิทยา วัฒนธรรมพระอุโบสถกับอัมพรมีการส ทั้งให้เข้าใจเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งขระการจิตของค้ำประคองศิลป์ รูปแบบลัทธิเชกและคุณเสาะของจิตรกรรม ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของท้องถิ่นและของชาติ และยังทำให้เข้าใจถึงภาพศิลปะที่แสดงวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถให้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องไม่ว่าตนเองด้วยกันนี้ และเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาตร์ โบราณคดี ศาสนาวิทยา สังคมวิทยา วรรณกรรมและสถาปัตยกรรมด้วย

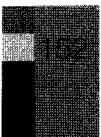
จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดศรีรัตนาราม เป็นจิตรกรรมที่น่าสนใจและควรค่าแก่การศึกษาอย่างถึง ซึ่งจิตรกรได้ถ่ายทอดและบันทึกเรื่องราวต่างๆ ไว้เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ทราบและชื่นชมในมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่านี้สืบไป

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมณีมาวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลาในเรื่องการจัดองค์ประกอบศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรม ผลปรากฏว่าการจัดองค์ประกอบศิลป์มีการใช้หลักการจัดองค์ประกอบมาใช้อย่างหลากหลายและสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราวของภาพได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการใช้เรื่องของความสมดุล เพื่อวางรูปแบบภาพให้มีความสมบูรณ์ ตลอดจนการกำหนดจุดเด่น (Dominance) ของภาพทำให้ภาพมีความน่าสนใจ และยังปรากฏเรื่องของจังหวะ (Rhythm) ในการวางตัวภาพ โขดหิน ต้นไม้ ให้มีความสมดุลประสานกันจนเกิดทิศทาง (Direction) ทำให้ภาพมีความเคลื่อนไหว ตลอดจนการกำหนดสัดส่วน (Proportion) และขนาด (Size) ของตัวภาพและสภาพแวดล้อมที่เป็นสถาปัตยกรรมให้มีความเหมาะสมตามแบบฉบับของงานจิตรกรรมไทยที่ดูแล้วเกิดความกลมกลืน (Harmony) เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน แต่ในความกลมกลืนนั้นก็มีการตัดกัน (Contrast) เพื่อให้ภาพไม่เลี่ยนจนเกินไป ทำให้ภาพมีความเป็นเอกภาพ (Unity) ทั้งในเรื่องของสี เส้น รูปทรง เนื้อหาเรื่องราว จนเกิดเป็นภาพจิตรกรรมไทยที่ทรงคุณค่ายิ่ง นอกจากนี้ยังมีเรื่องของภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้สะท้อนให้เห็นในวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เช่น ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ประเพณีการเล่นและกีฬา การคมนาคม ความเชื่อและศาสนา เหล่านี้มีปรากฏและศึกษาได้จากจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษานำไปศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในด้านต่างๆ เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านศิลปะ ด้านคติชนวิทยา ด้านประวัติศาสตร์ด้านโบราณคดี ด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและวิจัยต่อไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูล ค้นคว้า เผยแพร่ ตลอดจนการอนุรักษ์รูปแบบงานจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่า สามารถเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในแหล่งอื่น ๆ ด้วย เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและวิจัย

๒. การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถในแหล่งอื่น ๆ ในภาคใต้ ในแง่มุมเดียวกัน หรือแง่มุมอื่นๆ เช่น ในแง่ของเทคนิควิธีการทางช่าง ในแง่ของศิลปะให้ชัดเจนมากที่สุด หรือในแง่ของการอนุรักษ์โดยวิธีการคัดลอกและศึกษาอย่างละเอียด

๓. เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่สถาบันและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องจิตรกรรมฝาผนัง อันเป็นมรดกล้ำค่าของชาติ จะได้สนับสนุนส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ จากจิตรกรรมฝาผนังให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรวบรวมความรู้ และเก็บหลักฐานข้อมูลประเภทนี้ไว้ก่อนที่จะลบลับสูญหายไปตามกาลเวลา ดังที่เคยเป็นมาในอดีต เพราะว่แม้แต่ปัจจุบันนี้ การทำลายสมบัติอันเป็นมรดกของชาติ ยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง ด้วยกาลเวลา ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจรวมทั้งความประสงค์จิงใจของบุคคลและ คณะบุคคล หากปล่อยให้อยู่ในลักษณะเช่นนี้ต่อไปภายหน้า หลักฐานและเรื่องราวต่างๆ อันประเมินค่าไม่ได้เหล่านั้น จะไม่หลงเหลือให้เราได้ชื่นชม หรือได้ศึกษาค้นคว้า ในฐานะสมบัติวัฒนธรรมของมนุษยชาติอีกต่อไป

บรรณานุกรม

ชลุต นิมเสมอ. (๒๕๓๑). องค์ประกอบของศิลปะ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

วิยะดา ทองมิตร. (๒๕๒๖). จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดพระสิงห์. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.

สุวิห ชัยมงคล. (๒๕๓๑). "ภาพเขียนสีแหล่งใหม่ที่เขาเขียนอ่าวพังงา," ศิลปากร. ๓๑(๓) :
๔-๕ ; กรกฎาคม-สิงหาคม.

วรรณิภา ณ สงขลา. (๒๕๒๘). การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.

วุฒิ วัฒนสิน. (๒๕๓๙). องค์ประกอบศิลป์. ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา
สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ศิลป์ชัย ชันประเสริฐ. (๒๕๒๖). ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดมณีมาวาสารวิหาร.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.